

Сто років тому під Малою Перещепиною було знайдено найбагатший скарб Європи

У 2001 році під час проведення І Всеукраїнського собору болгар у селі Мала Перещепина на Полтавщині було відкрито пам'ятник на місці поховання хана Кубрата.

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Незважаючи на порухахуни місцеві влади при веденні розкопок і належну охорону знайдених речей, Ілля Зарецький, а згодом Микола Макаренко організували збирання і охорону стародавніх речей, опитування учасників самочинних розкопок, зафіксували свідчення очевидців. Усі зібрані у поліцейський канцелярії предмети їхніми зусиллями спочатку були перевезені у повітвий центр — місто Константиноград (сучасний Красноград Харківської області), потім — до губерньського центру — міста Полтави, а вже звідти, за розпорядженням царя, скарб доставили до Археологічної комісії Санкт-Петербурга. Деякі речі були куплені Б. І. Ханенком і також передані ним Археологічній комісії.

Пізніше знахідки зайняли чільне місце серед колекції Імператорського ермітажу. Деякими предметами з них відкриваються музейні експозиції Ермітажу. Так, візантійську експозицію відкривають золоті амфори Малоперещепинського комплексу, більшість і важчих за які немає в жодному музеї світу.

Оскільки основний комплекс речей із Перещепинського скарбу потрапив до музейних фавіхів, то уже в 1914 році тодішній голова Імператорської археологічної комісії граф А. А. Бобринський виступив із доповіддю про цю знахідку перед Міжнародним археологічним конгресом у Лондоні. Розповідати було про що: і за кількістю, і за складом речей Перещепинський скарб являє собою унікальне явище в археології Східної Європи. Це — найбогатіший зібраний дорожничий скарб, коли знайдений на теренах України і одне з найбільших у Європі. Нам, пересічним людям, важко навіть уявити, не тільки історичну і культурну, а й матеріальну цінність цього комплексу, у складі якого тільки предметів із дорожничих металів нараховується близько 75 кг (25 кг — золотих та електрових (50 — срібних). Електровий (електронний як електромов) називався слав трьох частин золота з однією частиною срібла, але бували нерідко і відхилення від цих пропорцій.

Тому є підстави вважати Малоперещепинський скарб найбагатшим скарбом І тисячоліття нашої ери на території Європи, колишніх Російської імперії і Радянського Союзу, про що свідчать численні енциклопедичні та довідкові видання різних мовами світу.

Очевидно, що не всі знахідки з Малої Перещепини потрапили до Петербурзького ермітажу. Частина, переважно дрібних предметів, «осіла» в руках учасників самочинних розкопок і пошуків, і їхні сліди загубилися на антикварних ринках та в приватних колекціонерів старовини як у Росії, так і за кордоном. Деяку частину знахідок ще упродовж майже 10 років зкуповували для Полтавського земського музею археологічні ентузіасти В. М. Щербаківський та М. Я. Рудинський. Однак основна частина комплексу, в тому числі пізніше вилучена з українських музеїв, збереглася без істотних втрат у колекції Ермітажу, переживши лихоліття революцій та воєн.

Є дані, що село Мала Перещепа після 1912 року почало помітно розбудовуватись: з'явилися нові будівлі, багато жителів прикупили худобу, поновили господарські знаряддя тощо. Тож можна припустити, що у людей «лишилась» якась частина на дорожничих виробів, які згодом реалізовувалися перекупачами, ювелірам та зубним технікам.

Київська газета «Маяк», видавцем якої був полтавець, письменник, художник і громадський діяч Г. О. Коваленко, у травні 1913 року писала: «За Перещепинський скарб Археологічна комісія прислала полтавському губернаторові 45 000 рублів, щоб половину цих грошей було видано перещепинській сільській громаді, в землі якої було знайдено скарб, а другу половину — хлопцям-пастухам, що його знайшли». За твердженням процитованих вище авторів В. В. Примака і О. Б. Супруненка «хлопці стали помітними власниками. За повідомленням Ф. М. Сиволапа, уродженця с. Гринівщина (нині с. Кустолово-Суходілка сусіднього Малицького району — Авт.) поблизу Малої Перещепини (насправді це село за 14—15 км від місця знахідки. — Авт.), який особисто знав обох «відкривачів» скарбу, перший з них — Федір Деркач — дожив до старості і помер у Полтаві в кінці 1960-х років. Другий — Карпо Маджар — придбав млина, мав пару волів, коней. У громадянську війну воював, напевне, проти більшовиків. Тому-то його і «розкуркулили», зашлавши до Сибіру».

Однак у вищезазначеній цитаті чи то у твердженні авторів, чи у свідченні Ф. М. Сиволапа вкралось відхилення, а точніше — все було навпаки. Автору цих рядків, а тоді у 1965 році учневі випускного класу Малоперещепинської школи, довелось слухати разом із учителями й іншими учнями розповідь — спогади живою(!), правда, не дуже здорову, Карпа Івановича Маджара. Однак його уже тоді слабке здоров'я зумовлене було серйозним пораненням на фронті Великої Вітчизняної війни. А про свого «напарника» Федора Деркача він розповідав, що той загинув у сутичці з червоноармійцями, бо числився на службі у полтавському арсеналі, а допомагав супротивникам більшовицької влади, як тоді казали — «бандитам».

А ще Карпо Маджар стверджував, що ні за царської, ні за радянської влади він ніякої винагороди не отримав за віднайденний скарб. На скільки щирим був оповідч — тепер можна тільки гадати. Але що це було саме Карпо Маджар, а не Федір Деркач, знають десятки, якщо не сотні малоперещепинців. До того ж у кімнаті-музеї місцевої школи є відповідні матеріали, у тому числі фото Маджара, зроблені, очевидно, приблизно у ті ж 1960-ті роки. У праці «Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область». К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії АН УРСР. — 1967 р. — ст. 749) наведено інше фото, на якому зображені учні Малоперещепинської школи, що вийшли разом з Карпом Маджаром на західну околицю села, і він вказує рукою в той бік, де було знайдено скарб. До речі, серед учнів — членів історичного гуртка — кілька моїх однокурсників, і було це в той самий день 1965 року, коли відкривав скарбу ділянка з нами своїми спогадами.

Ще одна дивна неточність, що стосується Малоперещепинського скарбу. У Полтавському краєзнавчому музеї в одній з вітрин експонуються копії чималі окремих його предметів з таким написом: «Речі з Перещепинського скарбу. VII ст. н. е. Відправа знахідка К. І. Маджара та Ф. І. Сабадша, 1912 р.». Звідки з'явилось тут те, що прізвище — Сабадша — не зрозуміло, але такий напис існує десятки років. Мабуть, скарби — на те вони й скарби, щоб були оповиті якимись таємницями та дивами.

Склад скарбу

Перші дослідники скарбу І. О. Зарецький та А. А. Бобринський, детально описуючи всі знахідки, поділяють їх на дві групи: 1) предмети зі срібла; 2) предмети золоті. При цьому скрупульозно вказуються розміри та вага речей. Текст доповнюють доволі якісні фотографії.

За розповідями учасників пошуків, знайдені речі лежали у піску в такому порядку: зверху знаходилися золоті та срібні кубки разом із скляними хеликами з тонкого зеленкуватого скла, нижче лежали блюда, глечі, інші предмети, які частково стояли чи напівлежали навкрузи великої амфори. Краяц цієї амфори й була першою знайденою хлопцями-пастухами. У вертикальному положенні знаходилися й велике срібне блюдо з монограмою Христа (Христограмою). Майже поряд розташовувалися предмети озброєння, спорядження коня та інші дрібні знахідки.

Склад Малоперещепинського скарбу виявився неоднорідним за місцем виробництва чи походження речей — він мистив такі групи предметів: візантійські, іранські (персидські), аварські, кочівницькі або «варварські». Виходячи з цього, фавіхів вважало, що скарби, імовірно, накопичувалися протягом тривалого періоду: одні предмети були подарунками від іноземних правителів, інші — військовими трофеями, треті — покупками. Величезний набір речей Середньовіччя (як уже зазначалося, за різними даними від 800 до 1 000 предметів) сучасниками сенсацийно відкриття сприймався як неймовірно багатий скарб, сховааний у землі і не забраний власником через якісь трагічні обставини. А. А. Бобринський як прихильник такої версії писав: «...Недолговечні були ети проблемні безграничні влади і несметних багатств, был то Тамерлан или аварский хан в полтавских степях. Прошли годы, и перещепинским владыкам пришлось в свою очередь испытать все ужасы страха перед победоносным врагом. Приходилось спасаться бегством. Свостка надвигаются новые еще более одичалые и сильные племена, и противостоять им нет возможности. И вот, в песчаных дюнах близ Полтавы славянский князь нас скоро закапывает и упрятавает свои

сокровища. И надо ему отдать справедливость, — запятал их хорошо» (А. А. Бобринский. Перещепинский клад // Материалы по археологии России. — Петроград, 1914 г. — Вып. 34. — ст. 111—120.).

Однак пізніше учені дійшли висновку, що знайдені коштовності є частиною багатого поховання надзвичайно впливової особи. Про це свідчили знайдені фрагменти деревини — імовірно, саркофага, колись оббитого шовковою прошитою золотом тканиною і оздобленою квадратними золотими пластинами. Але людських останків у ньому не виявилось. Лише в 1963 році на місці знахідки археолог А. Т. Сміленко виявля чорні, схожі на вуглини, грудки і шар золи, що дало підставу ученим припустити, що померлий був спалений, а в дерев'яний саркофаг з коштовностями зсипали попіл і залишки перепалених кісток. А науковий працівник Ермітажу З. А. Львова пише: «О присутствии в 1912 году отдельных мелких фрагментов костей свидетельствовал в 1963 году и один из бывших находчиков — К. И. Маджар». Однак це ще одне авторитетне документальне свідчення, що саме Карпо Маджар довів до 1960-х років, а не Федір Деркач.

Відсутність над могилою якихось розпознавальних знаків — кургану, надгробка чи іншої споруди — свідчать про те, що поховання відбувалося таємно. Завдяки цим пересторогам могила залишилася не розграбованою.

Сучасні дослідники, зокрема кандидат історичних наук О. Б. Супруненко, усі речі Малоперещепинського комплексу поділяють залежно від призначення на п'ять груп.

1. Посуд. Налічується 17 золотих та 19 срібних посудин різного походження. Найбільший у цій групі предмет — висока (51,1 см) позолочена срібна візантійська амфора вагою близько 8 кг. Стосовно ваги цієї амфори у різних авторів є величезні розбіжності. Так, І. О. Зарецький вказує вагу 19 фунтів 7 золотників, що при перерахунку дорівнює 8,08 кг, а А. А. Бобринський — аж 55 фунтів, що відповідає 22,52 кг. Останню величину повторює і полтавський історик В. Н. Жук («Із своєї давнини: Нариси з історії України та Полтавщини VII ст. до н. е. — XIV ст. н. е.» — М. Полтава. Вид. «Полтава», 1998 р. — 214 ст.). Напевно, треба довіряти І. О. Зарецькому, який особисто в перші дні після відкриття комплексу дослідив і описав знайдені предмети. Щодо висоти амфори, розбіжності несуться: у І. О. Зарецького — 11,5 вершка, або 5,11 см, у А. А. Бобринського — 0,53 м. Що-правда, у праці (В. В. Примака, О. Б. Супруненка. «Малоперещепинський скарб». — Київ—Полтава. — Вид. «АСМІ», ВЦ «Археологія», 2005 р. — 24 ст.) вказується цифра 48,5 см. Ручки амфори виконані у вигляді дельфінів, поверхня прикрашена смугами рослинного орнаменту. Решта посуду — це різноманітні вази, блюда, чаша, фруктовниця, 11 кубків, ритон (посудина із золотого для пиття у вигляді рогу, прикрашеного рельєфними поясками), ложечка та золоті обкладки дерев'яної посудини. Також були виявлені уламки келихів з тонкого скла.

Серед золотих речей виділяється велика масивна овальна ваза, і тут дані двох перших дослідників практично збігаються: за А. А. Бобринським довжина 0,29 м, вага 4,5 фунта, або 1,84 кг; за І. О. Зарецьким довжина 6,5 вершка, або 0,289 м, вага 4 фунти 41 золотник, тобто 1,82 кг. Це більший красивий глек сасандського типу висотою 7 вершків (за І. О. Зарецьким), або 31,1 см і вагою 6 фунтів 86 золотників, тобто 2,824 кг.

Багато речей мають велику художню цінність і є справді шедеврами мистецтва. Зокрема великий інтерес викликає блюдо Патерна — епископа міста Томи на узбережжі Чорного моря V—VI століття (нині Констанція, Румунія). Блюдо виготовлене з деталей різних часових меж, зокрема дно — з величезною монограмою Христа (Христограмою) — було пізнім, а вінець-крис — ранішими на два століття. З іранських предметів відомим є блюдо царя Шапура (ще Сапора), на якому зображено сцену царського поховання. На жаль, воно збереглося у фрагментах.

2. Предмети особистого убо-ру. До скарбу входить 69 візантійських золотих монет — солідів різних імператорів VII століття. Із них 26 монет утворювали масивне намисто, 33 — слугували для нашивання на одяг. Решта предметів цієї групи — сім сарасетів, прикраси (пряжки, накладки, наконечники) кількох поясних наборів, уламок шийної гривни, золоті серезки, сім золотих переніс із заставками з дорожничих каменів: аметистів, сапфірів, гранатів, гірського кришталю і смарагдів тощо. До символів влади належав золотий скіптер.

Особливу роль серед названих прикрас відіграли золоті персні. В останні десятиріччя вченим удалось на їхніх штифтах прочитати вигравіровані монограми власників — засновника болгарської династії Дуло-Органи (ще Бу-Юргана) і його наступника, племенника (по матері) хана Кубрата (ще Куврата). На двох перенях-печатках грецькою мовою написано «Кубрат» та «Кубрат патрицій», або «Куврат патрикий». Цікаво, що серед поясних підвісок виявився і особистий (родовий) знак Кубрата — тамга (тризубець, «тризуб»), який пізніше став родовою емблемою великих князів Київських, а нині, з величкими видозмінами, прийнятий як Державний Герб України.

3. Кінське спорядження. Включає пару срібних стремін і пряжки

до них, різноманітні багато орнаментовані бляшки і наконечники ремнів, срібні з позолотою накладки від сидла.

4. Зброя і захисний обладунок. До комплексу входять залізний меч, що майже повністю зберігся, з кільцевим навершям із золотим облицюванням рукоятки й піхов, срібні з позолотою обкладки щита і сагайдака, залізна сокирка та кілька видів клинкової зброї: фрагменти інших мечів і кинджалів.

5. Залишки поховальної споруди — 250 квадратних сантиметрів (6,6х6,5) золотих пластинок, — імовірно, прикраси дерев'яного саркофага та дрібні цвяшки для кріплення оздоблення.

Версії щодо походження Малоперещепинського скарбу

Питання про те, кому ж належали Малоперещепинські знахідки, завжди цікавило дослідників. Скарб пробували віднести до старожитностей антив або вважали багатого здобичкою давнослов'янських князів тощо. Такі припущення А. А. Бобринського уже цитувалися вище. Лише пізніше Малоперещепинський комплекс був віднесений ученими до окремої групи старожитностей — поховань вищої знаті VII—VIII століть, що отримала назву «Пам'ятки перещепинського кола». Прикметно, що це два схожих комплекси, хоч і менш масштабні та бідніші, виявлені також у Поворослі — поблизу с. Макухівка від Полтавою (1882 рік) та с. Зачепилівка неподалік Нових Санжар (1928 рік).

Про першу знахідку І. О. Зарецький у вищезазначеній праці пише: «Із таких находок можно указать на клад, найденный мальчиком-пастушком в дюнных песках в пяти верстах от Полтавы при деревне Макуховке, на р. Коломак в 1882 году. В этом кладе, по рассказам очевидцев, также было много предметов из золота, но почти все они пропапали навсегда, попав в плавильный тигель. И лишь несколько вещей пишущему это удалось купить...».

Завдяки знайденню монет час закоренений Малоперещепинського скарбу визначають досить точно — VII сторіччя. Як уже вказувалося, до його складу входить дві основні групи речей. Перша походить з Візантії, Персії та інших регіонів, а інша належить до так званого «варварського кола» і є виробами степових кочовиків, що заселяли величезні простори від Карпат до Монголії. Ці «варварські» вироби з Малоперещепинського комплексу мають явну схожість з речами інших багатих кочівницьких поховань Північного Причорномор'я. Схожість цих пам'яток, виявлених у різних час, дозволила археологам висловити думку про особливу «перещепинську» культуру, залишену якимось кочовим народом, що проживав на степових просторах Причорномор'я у VII—VIII століттях. З писемних джерел відомо, що в VII столітті на цих територіях існувало два державних об'єднання — Велика Болгарія і Хозарський каганат. В історичній науці радянської доби тривалий час панувала хозарська версія, що спіралася переважно на теоретичні викладки. Більшість же учених, слідом за німецьким археологом Й. Вернером, відносять Малоперещепинський комплекс до числа болгарських поховань. Й. Вернер, який тривалий час вивчав середньовічні кочівницькі старожитності Європи, побував на місці знахідки ще в роки Другої світової війни. Пізніше до нього приєднався австрійський дослідник В. Зайбт і болгарські історики та археологи. Ретельно вивчивши предмети комплексу, дослідники прочитали грецькі написи на перенях-печатках і уже в своїй монографії 1984 року Й. Вернер зміг авторитетно заявити: Малоперещепинський скарб є комплексом речей, пов'язаних з похованням хана Кубрата — правителя Великої Болгарії, що помер у 660 році. Ця гіпотеза, підтримана болгарськими дослідниками, стала пануючою в болгарській історичній літературі та науково-популярних виданнях, потрапила на сторінки підручників і навчальних посібників. Нині вона має чимало прихильників і серед учених України, Росії та інших країн.

Серйозну підтримку болгарська версія отримала порівняно недавно, після публікації в 1993-ому і 1994 роках російського перекладу болгарського літопису XIII століття Ізая-Барадж, що входить до зводу літописів, складеного в 1680 році.

Ізая-Барадж повністю перевертає уявлення про хід історичних подій у степових районах Східної Європи середини I тисячоліття нашої ери. За його даними, земля перелюднена болгар, якою правив даник і союзник хозар Бат-Боян, розміщувався у Подніпров'ї. Захопивши східні землі каганату — Велику Болгарію, Прикупану і Призюва, хозари не поширили владу на володіння свого союзника — хозарських представників з військом на землях Бат-Бояна у Подніпров'ї не було. Не було війни в районі Полтави, де відкрито перещепинський комплекс. І його можливим з повним правом успіх за Й. Вернером вважати місцем поховання кагана болгар Кубрата, — стверджує російський вчений З. А. Львова («Перещепинський клад в собрании Эрмитажа // Материалы ХХХІ Всероссийской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов». — Вып. 14: «Современные исторические проблемы болгаристики и словистики», ч. 1. — г. Санкт-Петербург, — 2002 г. — ст. 19—23.).

Кубрат, син Албури (за іншими даними — ім'я батька Аскал

або Аскел) народився приблизно в 600 році. З малих років виховувався при дворі візантійського імператора. У віці 12 років був хрещений. Під час правління його попередників кочував між аулом Аскал (древнє аланське поселення на місці сучасного Києва) і аулом Харька на Аску, а ставкою мав аул Балтавар (болгарське місто на місці сучасної Полтави). У 620 році він стає болгарським правителем — балтаваром — васалом авар, змінивши на троні свого дядька Органу (Бу-Юргана), після його спроби в 619 році перейти в християнство. У 629 році Кубрат приймає титул хана (князя) Великої Болгарії з наступним приєднанням до своєї держави земель Західного Тюркського каганату. А в 632—640-х роках Кубрат об'єднав під своєю владою кілька болгарських племен і домогся незалежності від авар.

У 660 році (за іншими даними у 667-ому) Кубрат у віці приблизно 60 років помер і після цього почалася міжусобна боротьба між п'ятьма його синами, кожному з яких батько ще за свого життя виділив уділ.

Під натиском хозар молодший син Кубрата Батбак (ще Батбай) піднявся вгору по Волзі і в межиріччя Волги та Ками закликав підвалини Волзько-Камської тюркомовної Булгарії (теперішня Автономна Республіка Татарстан у складі Російської Федерації), яка прийняла державною релігією іслам, і волзькі болгарі створили ісламську цивілізацію, ведучи боротьбу зі степовими народами та руськими князівствами, а згодом — Московією.

Середній син Аспарух (ще Іс-періх) зі своїми людьми йде за Дунай. На Балканах болгарська держава, очолювана цим ханом у 680—700 роках, об'єднала древніх болгар і нащадків древніх фракийців, а також слов'янських племена так званої болгарської групи, які оселилися тут у VI—VII століттях. Після перемоги над візантійською армією в районі гирли ріки Дунай у 681 році була заснована Дунайська Болгарія або Перше Болгарське царство, уже слов'янське.

Цей невеликий екскурс в історію болгар по смерті Кубрата був необхідний, щоб згадати про ще один археологічний комплекс — Вознесенський, який частина дослідників пов'язують з Аспарухом, а інші — з Кубратом. У 1927 році у зв'язку із запланованим будівництвом Дніпро-ГЕСу була створена археологічна експедиція під керівництвом відомого українського історика — академіка Д. І. Яворницького, яка мала провести дослідження на території, що потрапляла в зону затоплення. У 1930 році вчені працювали в районі майбутнього спорудження заводів-гігантів Запорізького промвугла. При обстеженні плато біля села Вознесенка (нині в межах м. Запоріжжя) був виявлений обширний могильник, що налічував близько 50 курганів, і залишки валу із землі та щебеню. Середні цього укріплення археологи відкрили вимощений камінням круглий майданчик діаметром близько 6 м, а в його центрі на глибині 2 м виявилися обгорілі людські кістки, каміння та залісні наконечники стріл. Вірогідно, це було поховання з трюпоспаленням. Поряд виявили круглу яму діаметром близько 70 см і глибиною до 90 см. Вона була доверну заповнена металевими речами; серед іржавого металу то то, там виблискувало золото і срібло. Цей скарб отримав у науці назву Вознесенського чи Кічкаського. До його складу входило багато залізних кінських стремін і вуздил, наконечники списів і стріл, мечі, шаблі, пряжки тощо. Налічувався також близько 1 500 дрібних золотих і бронзових предметів — пряжки, персні, бляшки, золоті обкладки сидел тощо, загальною вагою 1 кг 200 г, а також срібні посудини, що використувалися у християнській літургії — кадла, дискоси. Золотих предметів було знайдено близько 200, срібних — кілька десятків (А. Ю. Низовський. 100 великих реліквій і сокровищ України. — К.: Арквіт, 2009 г. — 400 ст.).

За своїми масштабами й історичним значенням Вознесенський скарб поступається лише Малоперещепинському. На жаль, чітко датованих предметів, наприклад монет, у складі скарбу не виявилось. До чисел речей, що найкраще збереглися, відноситься відліта зі срібла фігурка орла зі змією в кітці вагою понад 1 кг і висотою 21 см. На грудях орла вирізняє монограма — латинський хрест із грецькими літерами по краях, що утворюють слово «ПЕТОС» (імовірно, власне ім'я). До скарбу входила також фігурка лева.

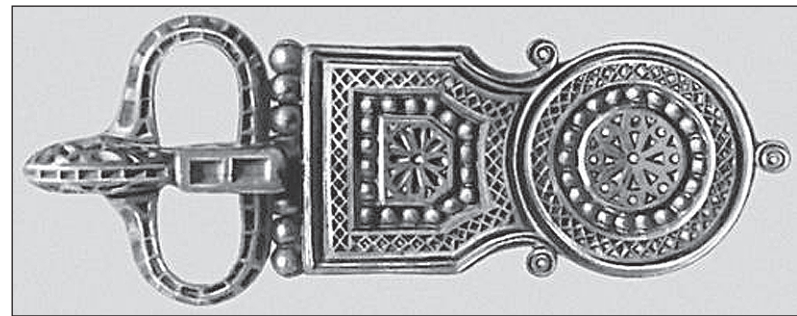
Археолог В. І. Гринченко, що знайшов скарб, датував свою знахідку VIII століттям і писав: «Состав предметов Вознесенского погребения указывает на то, что они принадлежали не одному, а нескольким, может быть, многим людям. Они, без сомнения, не могли умереть одновременно естественной смертью. Причиной такой преждевременной смерти мог быть неудачный бой, восстановление в войске или какая-то серьезная катастрофа, во время которой погибли полководцы и некоторое количество воинов. Эта катастрофа, по всей вероятности, поставила в безвыходное положение оставшихся в живых, и они были вынуждены сжечь вместе с телами своих полководцев и товарищей воинские регалии — орла и льва, чтобы не достались врагу» (попередні посилання — Авт.).

Колішній заступник начальника експедиції М. А. Міллер у 1943 році вихав у Німеччину, а після війни емігрував у Канаду. У 1951 році він опублікував статтю «Могилка князя Святослава». У ній Міллер пробував довести, що поховання на Вознесенському плато являє собою могилу київського князя Святослава, який загинув у 972 році в нерівному бою з печенігами. У числі предметів, які включав загадковий скарб, було виявлено кілька корабельних цвяків. Це, можливо, вказує на обряд спалення у ладі, що широко практикувався у норманів і був принесений варягами на землі Східної Європи. Князь Святослав вважався потомком варязьких князів Рюрика й Ігоря, отже, цей об-

Позолочена срібна амфора.

Блюдо епископа Патерна.

Золота пряжка.

Рукоміий набір: глек і ківш. Срібло, позолота.

Срібна ваза.

ряд міг бути зроблений і з його прахом. Та й місцезнаходження поховання не суперечить даним історичних джерел, за якими Святослав загинув деє біля дніпровських порогів.

Ця версія походження Вознесенського скарбу, однак, не єдиною, не найголовнішою і, найімовірніше, помилковою: скарб датується VIII століттям, а Святослав жив на двісті років пізніше.

Існує досить аргументована гіпотеза, згідно з якою поховання на Вознесенському плато треба пов'язувати з іменем хана Аспаруха. Цієї версії дотримуються, зокрема, ряд болгарських учених. Один із них — Г. Костов — за допомогою Дніпропетровського телебачення зняв документальний фільм «Срібний орел хана Аспаруха». Обставини смерті хана достовірно не відомі: існує гіпотеза, що він загинув на початку VIII століття у битві з хозарами деє на північно-східних кордонах своєї держави (є варіант — у Подніпров'ї). У такому разі Вознесенський поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

Співробітник Ермітажу З. А. Львова висунула ще одну версію походження Вознесенського скарбу. Вона вважає, що така подія, як похорон хана Великої Болгарії, могла бути пов'язана не з одним, а, як мінімум, із двома пам'ятниками. Першим із них став поминальний поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

Висунула ще одну версію походження Вознесенського скарбу. Вона вважає, що така подія, як похорон хана Великої Болгарії, могла бути пов'язана не з одним, а, як мінімум, із двома пам'ятниками. Першим із них став поминальний поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

Висунула ще одну версію походження Вознесенського скарбу. Вона вважає, що така подія, як похорон хана Великої Болгарії, могла бути пов'язана не з одним, а, як мінімум, із двома пам'ятниками. Першим із них став поминальний поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

Висунула ще одну версію походження Вознесенського скарбу. Вона вважає, що така подія, як похорон хана Великої Болгарії, могла бути пов'язана не з одним, а, як мінімум, із двома пам'ятниками. Першим із них став поминальний поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

Висунула ще одну версію походження Вознесенського скарбу. Вона вважає, що така подія, як похорон хана Великої Болгарії, могла бути пов'язана не з одним, а, як мінімум, із двома пам'ятниками. Першим із них став поминальний поховальний комплекс може являти собою могилу Аспаруха.

відполірованому боці обеліска зображення «тамги» — родового знаку хана, під яким напис: «В еднанні сила. Великий Кубрат VI—VII століття. Р.Х. От бога поставлен Владетел на стара Велика Болгарія. От Болгари України 18 август 2001 г.»

Пам'ятюючи свою історію, болгарі України думають не лише про її збереження, а й розвиток. У 2008 році при посольстві Болгарії в Україні було створено Мі